

Nízkoreziduální produkce zeleniny – příležitosti a problémy

Prof. RNDr. Ing. František Kocourek, CSc.
VÚRV, v.v.i. Praha

Výsledky analýz reziduí v ovoci a zelenině uváděné v této prezentaci provedl tým prof. Ing. J. Hajšlové z VŠCHT v rámci řešení společných projektů MZe QJ12110165, QH81292, QH92179.

Prezentace zpracována v rámci řešení projektu QK1020238

Zelinařské dny 2021

Obsah prezentace

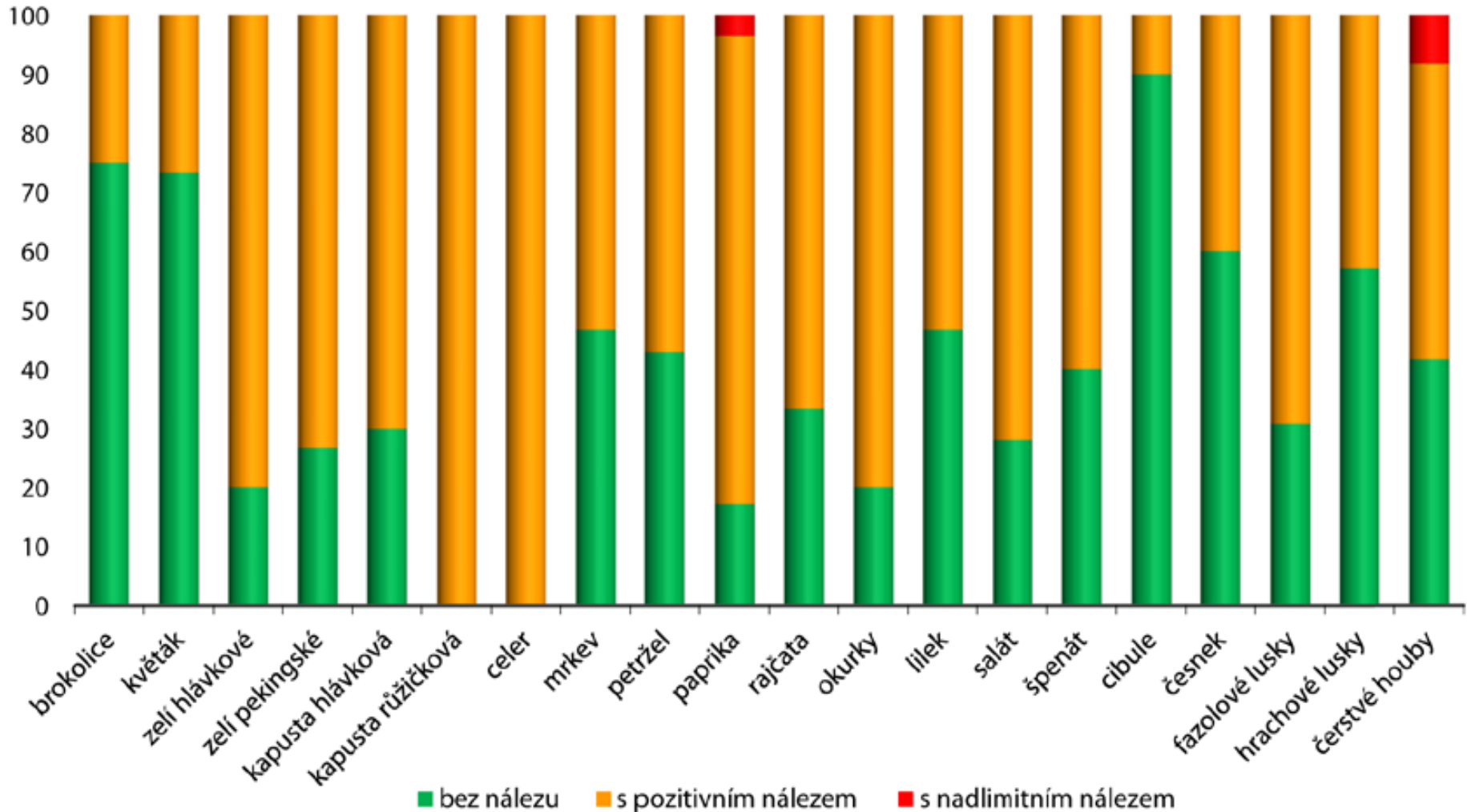
- ❑ **Kvalita zeleniny a omezení rizik pesticidů pro zdraví lidí**
- ❑ **Regulace pesticidů v průběhu pěstování**
- ❑ **Modely degradace reziduí pesticidů v rostlinách (v produktech)**
- ❑ **Rizikové pesticidy pro vybrané zeleniny**
- ❑ **Regulace reziduí pesticidů v rámci obchodních vztahů**
- ❑ **Aktualizace podmínek IPZ v rámci nové SZP**
- ❑ **Perspektivy a problémy pěstování nízkoreziduální a bezreziduální zeleniny**

Kvalita zeleniny a omezení rizik pesticidů pro zdraví lidí

- **Přípravky na ochranu rostlin (pesticidy) významně ovlivňují efektivitu pěstování a kvalitu produktů**
- **Omezení sortimentu pesticidů, náhrada pesticidů s příznivější toxikologií – poznatky o účinnosti**
- **Některé pesticidy jsou rizikové pro zdraví, složky prostředí a biodiverzitu – poznatky o rizicích**
- **Regulace pesticidů v průběhu pěstování – poznatky o degradaci reziduí v produktech**
- **Požadavky společnosti – požadavky obchodu – podpory ze strany společnosti**
- **Nízkoreziduální a bezreziduální zelenina, zelenina s rodokmenem - příležitosti**

Procentuální vyjádření zjištěných nálezů rezidui pesticidů u jednotlivých druhů zeleniny v roce 2013 – zdroj MZE - ČZPI

Nejčastěji detekovanou účinnou látkou byly dithiokarbamaty (27,6 %) boscalid (14,3 %), azoxystrobin (11,2 %), propamocarb (10,2 %) a cyprodinil (6,4 %).

Příklady výskytu reziduí v zelenině v EU v roce 2017 (EFSA, 2019)

	počet vzorků	počet pesticidů	0 reziduí (%)	1 reziduum (%)	2 rezidua (%)	3 - 6 reziduí (%)
mrkev	1182	50	59	23	10	8
květák	905	34	92	6,3	1,1	0,6
cibule	11013	25	92	6	1	1

Definice a vysvětlení základních termínů

MRL = maximální limit reziduí pesticidů = nejvyšší přípustné, toxikologicky přijatelné množství pesticidů v potravinách a potravinových surovinách, které se vyjadřuje v hmotnostním poměru mg.kg^{-1} celého definovaného produktu.

Pro EU jsou MRL pro jednotlivé účinné látky pesticidů vždy ve vazbě na konkrétní komoditu jednotně stanoveny (EK, 2005), pro dětskou výživu jednotný limit $0,01 \text{ mg.kg}^{-1}$ (EK 2006a; 2006b).

Pro přípravky neuvedené v nařízení a jeho přílohách platí implicitně limit $0,01 \text{ mg/kg}$.

Limity MRL se průběžně aktualizují na základě poznatků vědy a výzkumu pod koordinací EFSA.

Při překročení MRL kontrolní orgán uloží zákaz prodeje či distribuce nevyhovující potraviny a zahájí správní řízení.

Nízkoreziduální a bezreziduální produkce

Nízkoreziduální produkce - je zemědělská produkce, při které je ochrana proti škodlivým organismům prováděna tak, že rezidua použitých pesticidů v produktech jsou pod limitem pro předem stanovený akční práh, například pro 30 % MLR, nebo jinou hodnotu MLR.

Bezreziduální produkce – je zemědělská produkce, při které je ochrana proti škodlivým organismům prováděna tak, že rezidua použitých pesticidů v produktech jsou pod limitem 0,01 mg/kg, (je shodný s limitem využívaným v současnosti pro produkty určené pro dětskou výživu).

Rizika pesticidů pro pěstitele i konzumenty zeleniny

Reziduální toxicita pesticidů (konzumenti potravin)

- ❑ trend snižování reziduí nejvíce rizikových látek pro zdraví, snižování frekvence vzorků překračujících MLR (zprůsňování MLR a zákazy pesticidů)
- ❑ trend zvyšování frekvence výskytu reziduí pod MLR, nárůst více reziduí v jednom vzorku

Kombinace reziduí více účinných látek v jednom produktu (mixtury)

- v jednom vzorku je běžný výskyt více reziduí různých účinných látek – všechny pod limitem MLR, ale v součtu přesahující MLR
- o vlivu synergických účinků reziduí pesticidů na zdraví se toho moc neví (legislativa dosud problém neřeší)

Rizika pesticidů pro pěstitele i konzumenty zeleniny

Akutní toxicita (pro pracovníky, kteří aplikují) – trend snižování

Reziduální toxicita (konzumenti potravin)

- ❑ trend snižování reziduí nejvíce rizikových látek pro zdraví, snižování frekvence vzorků překračujících MLR
- ❑ trend zvyšování frekvence výskytu reziduí pod MLR, nárůst více reziduí v jednom vzorku

Kombinace reziduí více účinných látek v jednom produktu (tzv. mixtury, kokteily)

- v jednom vzorku ovoce je běžný výskyt více reziduí různých účinných látek – všechny pod limitem MLR, ale v součtu přesahující MLR stanovených pro jednu účinnou látku
- o vlivu synergických účinků reziduí pesticidů na zdraví se toho moc neví (výzkum náročný, legislativa dosud problém neřeší)

Zdravotní rizika po konzumaci potravin obsahující rezidua pesticidů (J. Ruprich a kol., 2019)

- **Zdravotní efekty pesticidů: reprodukční, endokrinní, mutagenní, karcinogenní, nervové, účinky na imunitní systém a jiné účinky (orgánové, systémové).**
- **Nové poznatky ve výzkumu toxikologie pesticidů mění pohled na tradiční hodnocení toxikologie.**
- **Kumulativní expozice = různé pesticidy x různé potraviny = stejný zdravotní efekt**

Mixtury

- **Žádná účinná látka nepřesahuje hodnoty MLR a přesto působení těchto látek dohromady může vést k poškození zdraví.**
- **Toxikologická data těchto směsí jsou dosud omezená.**
- **Mixtury nejsou dosud legislativně regulovány.**
- **Do budoucna se počítá se zavedením jejich regulací.**

Model degradace účinné látky pesticidu v produktu

Vyjadřuje závislost mezi množstvím účinné látky pesticidu v produktu a časem v době od aplikace do doby sklizně produktu.

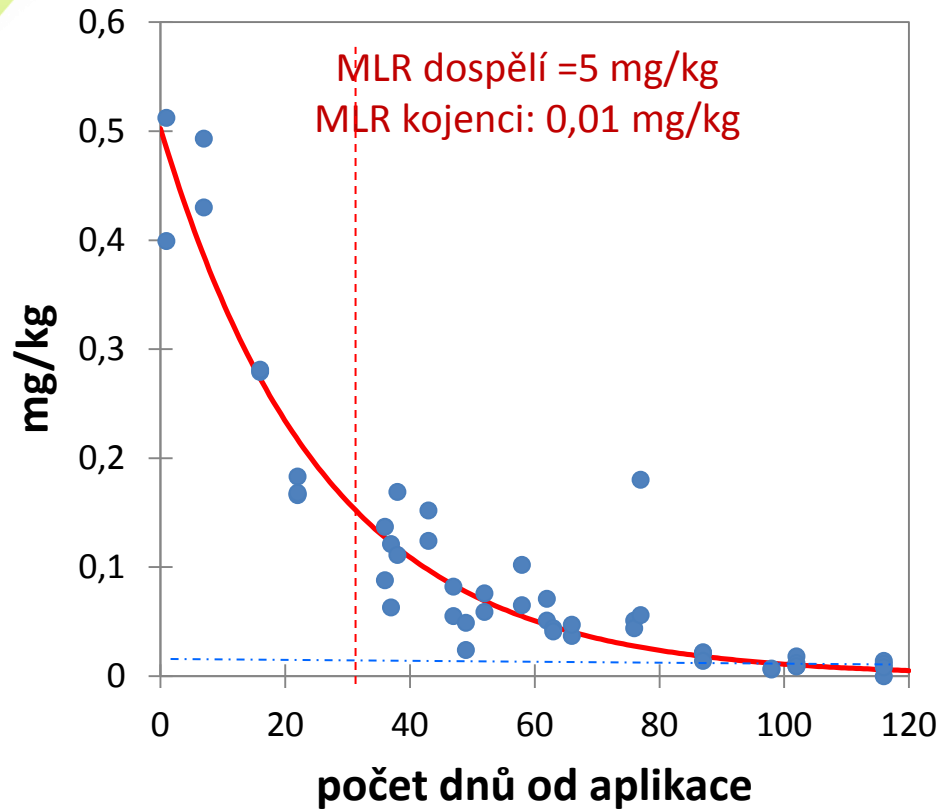
Pro vyjádření rychlosti degradace účinné látky pesticidu v produktech byla použita kinetická rovnice 1. řádu:

$$C_t = C_0 e^{-k \cdot t}$$

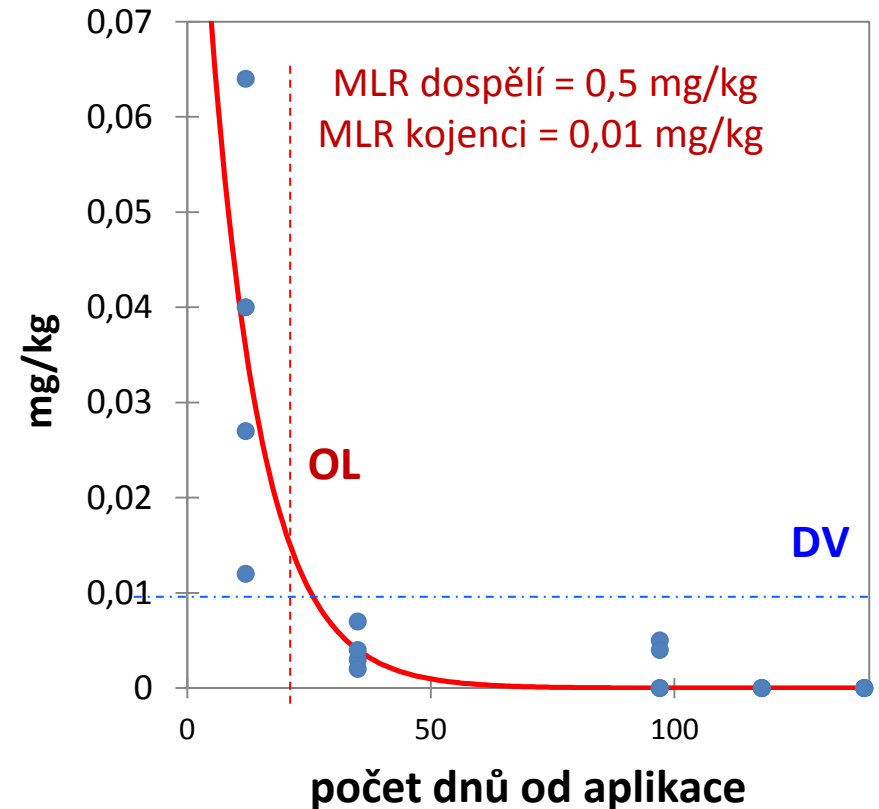
- kde C_t - koncentrace (mg kg^{-1}) v čase t (dny) po aplikaci, C_0 - prvotní koncentrace, k – konstanta = rychlost degradace (den^{-1}), t - počet dnů od aplikace.

Dodine (Syllit)

Chlorpyrifos-methyl (Reldan 40 EC)

Výpočet akční ochranné lhůty (AOL)

$$\mathbf{AOL_1 = (\ln C_t - \ln C_0) / k}$$

- kde $AOL = AOL_1 + 1/3 AOL$ (počet dnů od poslední aplikace do sklizně)
- C_t - koncentrace – množství účinné látky (mg kg^{-1}) odpovídající zvolenému akčnímu limitu odpovídající zvolenému % MLR (nízkoreziduální produkce) nebo limitu 0.01 mg/kg (bezreziduální produkce nebo baby food)
- C_0 - prvotní koncentrace, $k = \mathbf{\text{rychlost degradace}}$ - konstanta

Podle stanovených parametrů modelu (C_0, k) pro konkrétní druh ovoce nebo zeleniny lze:

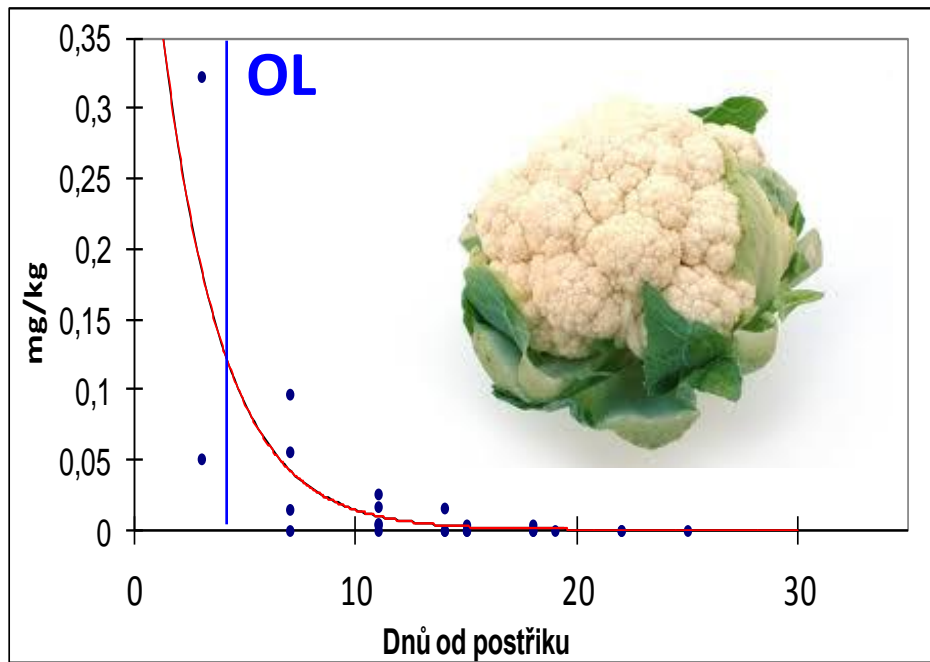
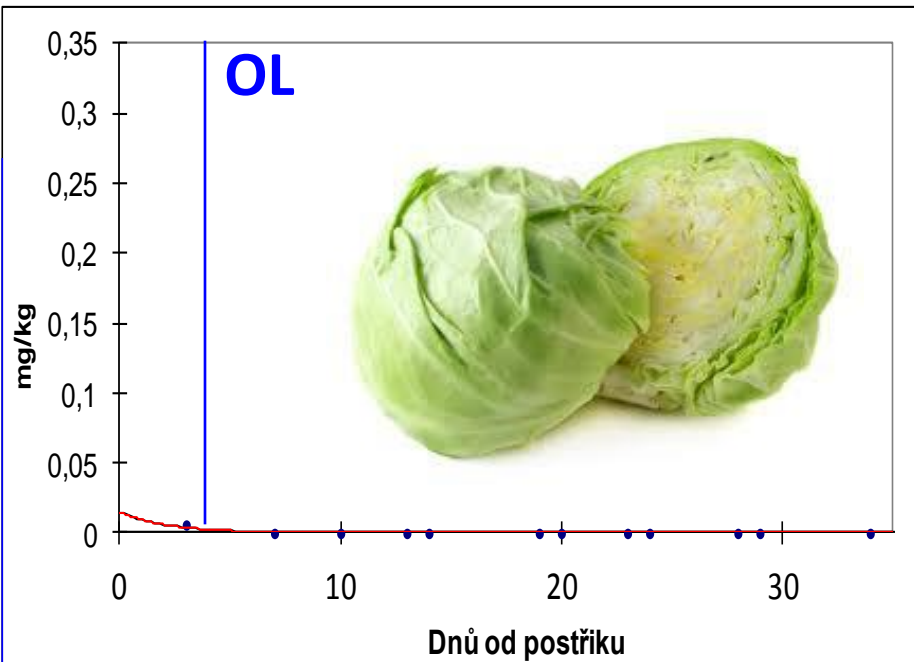
stanovit **akční ochranné lhůty** účinných látek pesticidů pro libovolně zvolené akční prahy pro nízkoreziduální produkci (pro bezreziduální produkci).

Pirimicarb (Pirimor 50 WG)

MRL – zelí 1 mg/kg,

MRL - květák 2 mg/kg

OL = 10 dnů

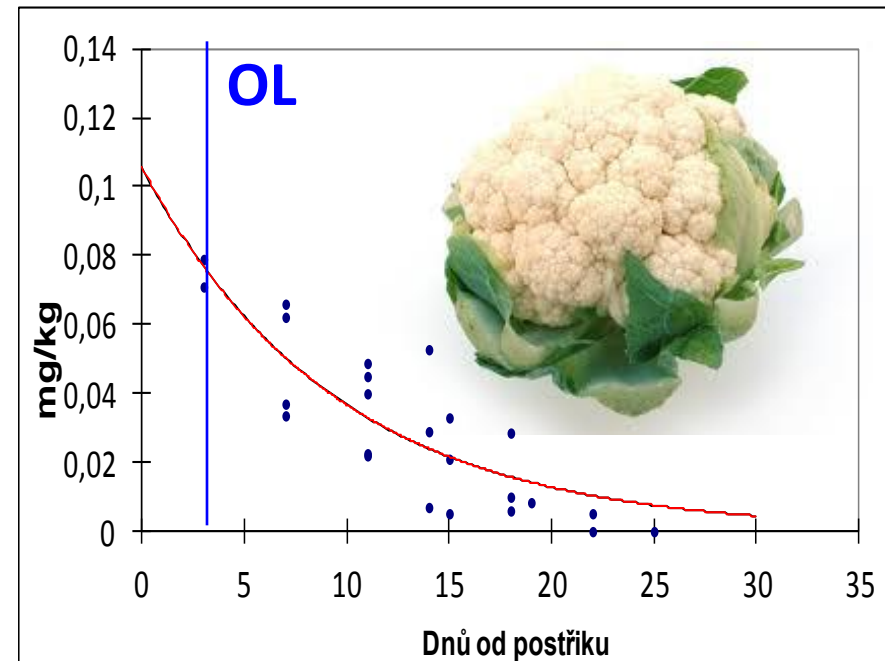
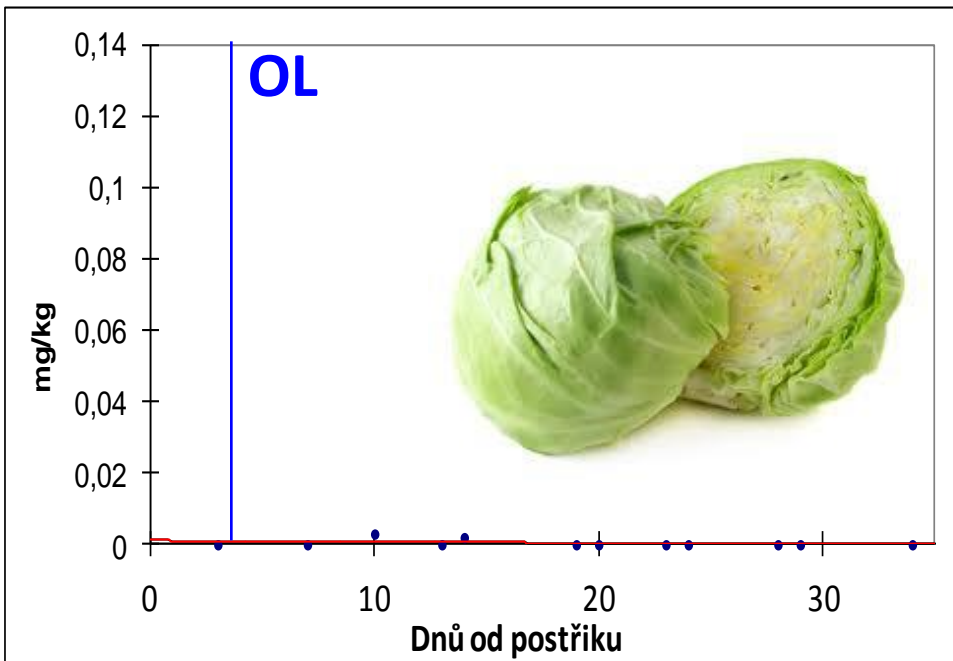

Indoxacarb (Steward)

MRL – zelí 3 mg/kg,

MRL - květák 0,3 mg/kg

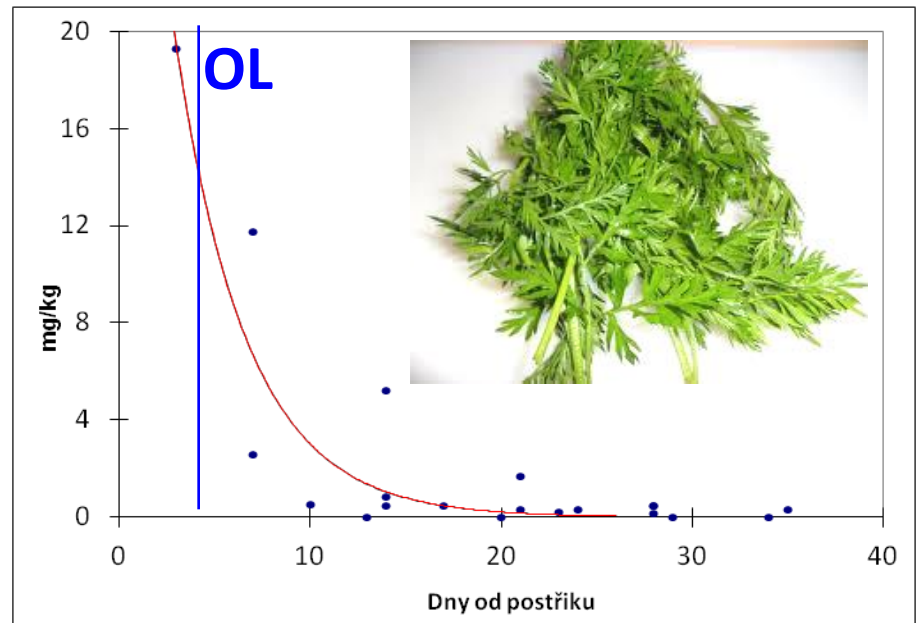
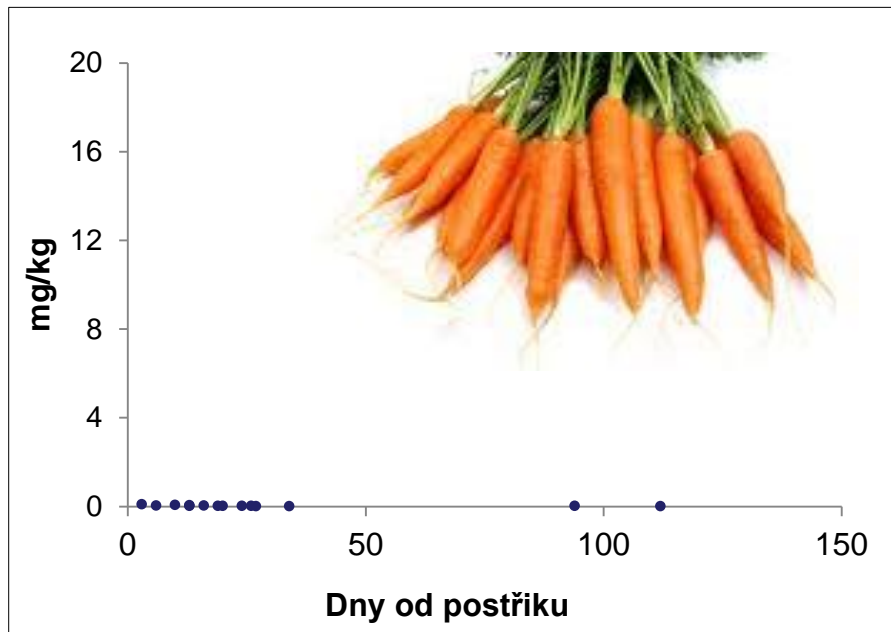
OL = 3 dny

Azoxystrobin (Ortiva)

MRL –1 mg/kg (kořen)

OL = 3 dny

Ovoce versus zelenina

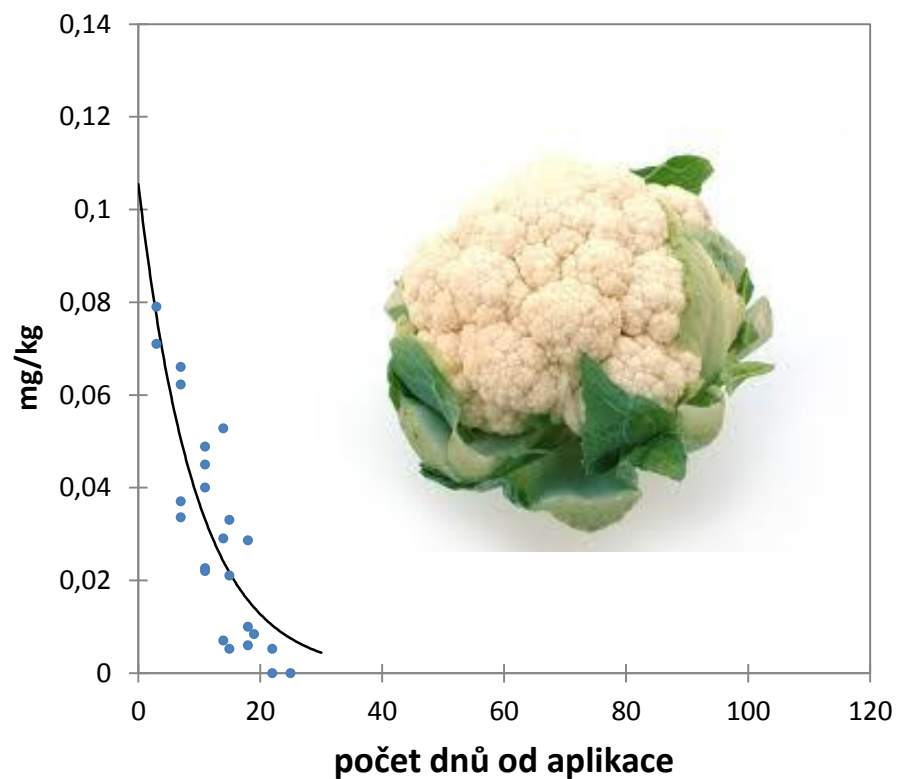
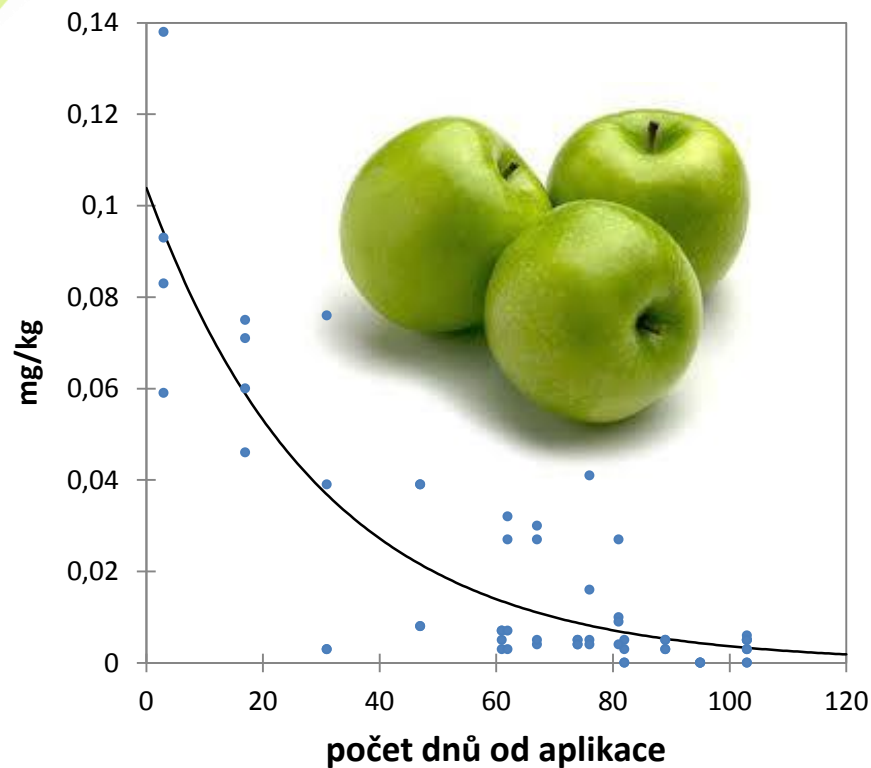
indoxacarb (Steward)

Jablka MLR - 0,5 mg/kg

OL = 7

Květák MLR - 0,3 mg/kg

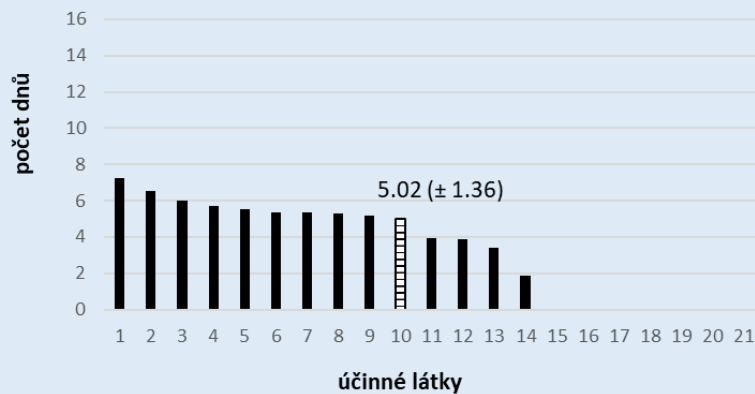
OL = 3

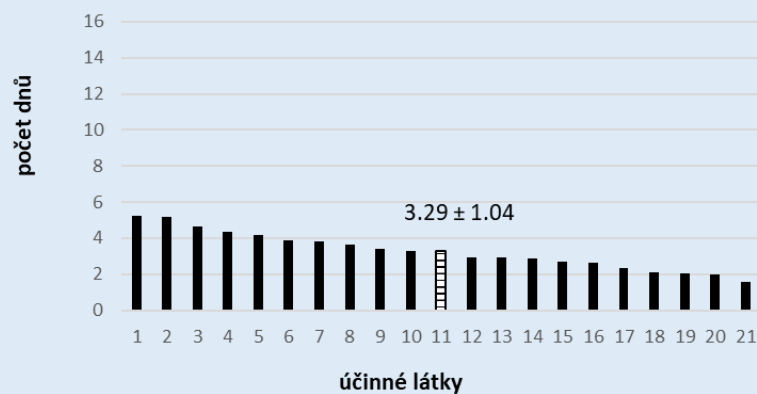
Poločas rozpadu reziduí v zelenině

Počet dnů za které se degraduje v produktu polovina účinné látky.

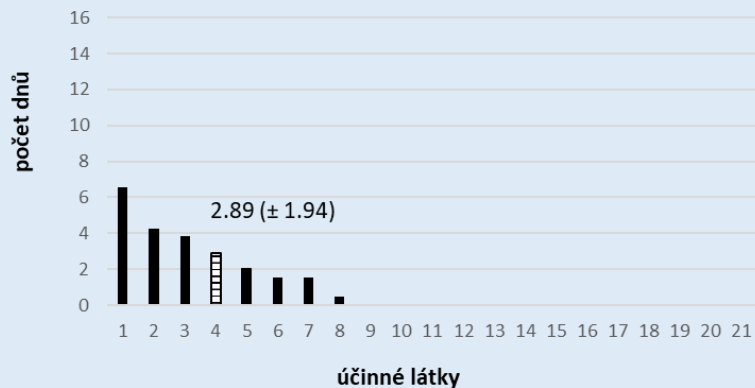
květák

pekingské zelí

zelí

Nejpomalejší degradace reziduí je u kvěťáku.

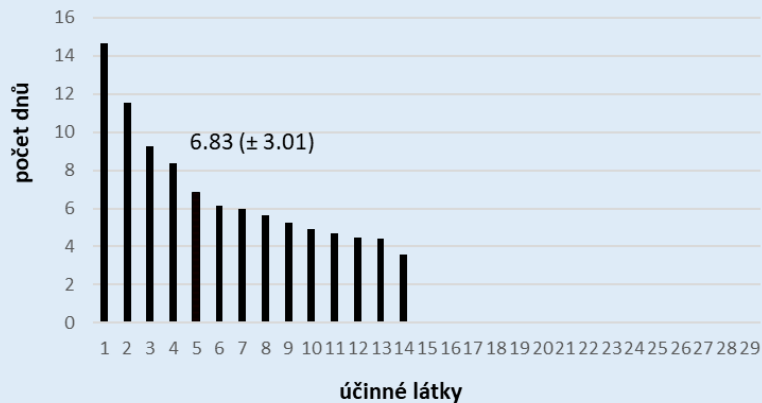
Poněkud rychlejší je degradace u pekingského zelí (ale ne u všech látek)

Nejrychlejší degradace je u zelí (pro mnoho látek je tak rychlá, že poločas rozpadu nebylo možné stanovit).

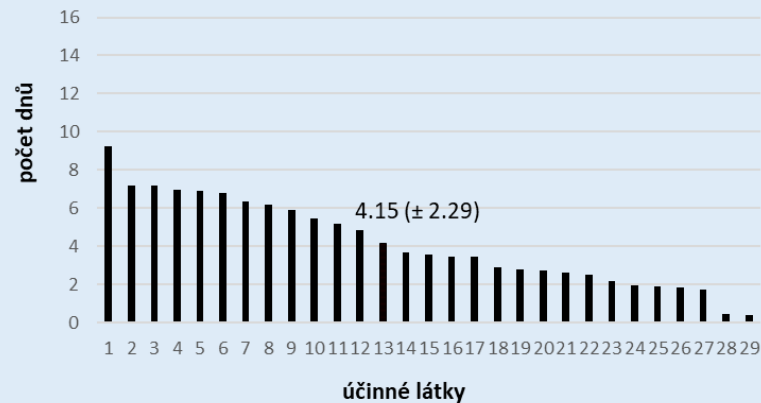
Poločas rozpadu reziduí v zelenině

Počet dnů za které se degraduje v produktu polovina účinné látky.

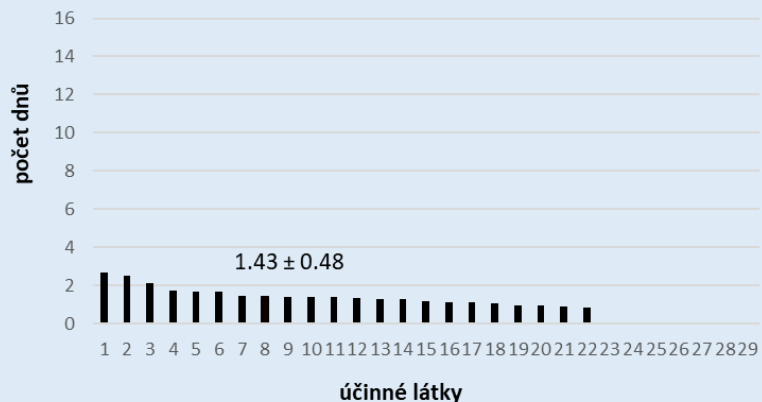
pórek

cibule

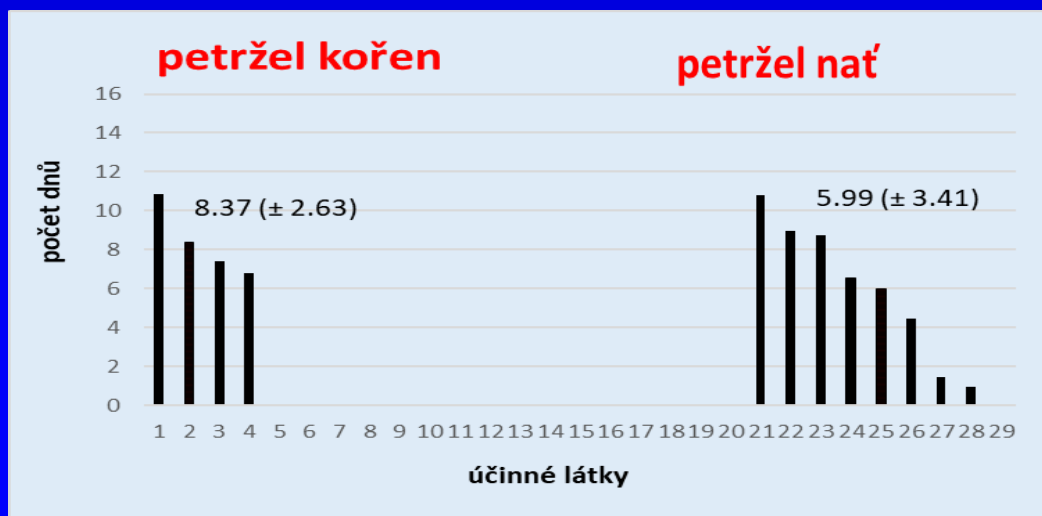
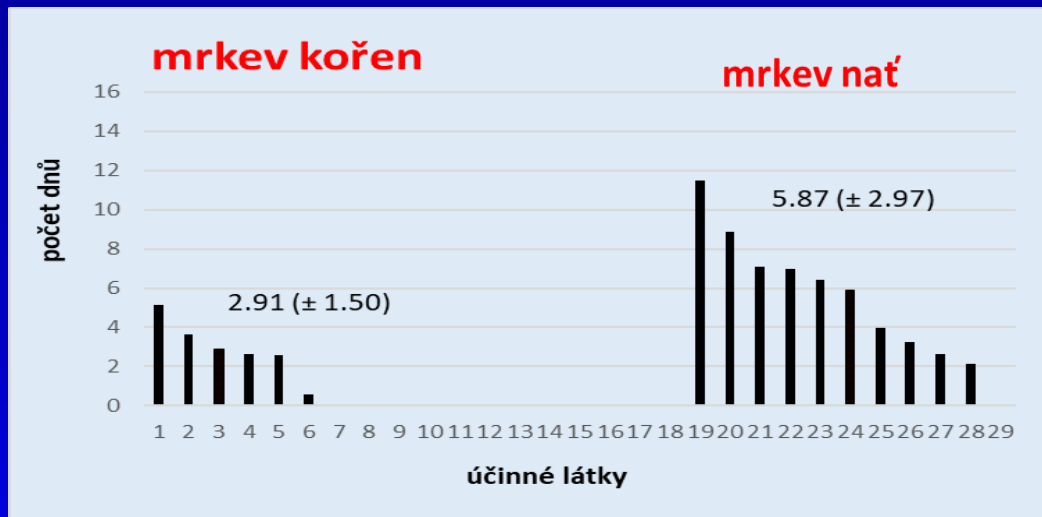
salát

Nejpomalejší degradace reziduí je u pórků (ale ne u všech látek).
Poněkud rychlejší je degradace u cibule (ale ne u všech látek).
Nejrychlejší degradace je salátu (oproti pórkům téměř 5x rychlejší).

Poločas rozpadu reziduí v zelenině

Počet dnů za které se degraduje v produktu polovina účinné látky.

Nejrychlejší degradace reziduí je v kořenech mrkve (oproti nati mrkve je téměř 3x rychlejší).

Mnohem pomalejší (téměř 3x) je degradace v kořenech petržele (degradace je srovnatelná s degradací v nati).

Některé účinné látky se do kořenů vůbec nedostávají (v kořenech mrkve zjištěno jen 6 účinných látek, v kořenech petržele jen 4).

Rizikové pesticidy pro vybrané zeleniny I

- **Zelí, pekingské zelí, květák (ostatní brukvovité):** dimethoate, pymetrozin, thiacloprid, pyridaben, chlorpyrifos-methyl, pyraclostrobin, indoxacarb, captan.
- **Salát:** chlorpyrifos, indoxacarb
- **Mrkev, petržel:** tebuconazol, azoxystrobin, pyraclostrobin
- **Cibule, pór:** tebuconazol, thiacloprid, azoxystrobin, pyraclostrobin
- **Fazol na lusky:** boscalid

Rizikové pesticidy pro vybrané zeleniny II

❑ **Plodová zelenina:**

acetamiprid, chlorpyrifos, thiacloprid, mancozeb, indoxacarb, captan.

❑ **Nejvyšší % pozitivních nálezů ČZPI v roce 2018 v zelenině:**

boscalid, fluopyram, azoxystrobin, metamitron, chlorantraniliprol, propamocarb, chlormequat, difenoconazol

❑ **Jahodník:**

chlorpyrifos, thiacloprid, azoxystrobin, cyprodinil, mancozeb

Regulace reziduí pesticidů v zelenině I

1) Legislativně

Konvenční zemědělství – dodržení MLR (nařízení č.396/ES/2005)

Dětská výživa (baby food): dodržení limitu 0,01 mg/kg

2) Na základě obchodních vztahů (v ČR od roku 2020)

Nízkoreziduální tržní produkce: garance akčních prahů - předem stanovené % MLR

Bezreziduální tržní produkce (stejné podmínky jako pro baby food): limit 0,01 mg/kg při sklizni

3) Dotační politika – systémy IP (od 2023)

Regulace reziduí pesticidů v zelenině II

Využívá principu zpřísnování legislativně stanoveného MLR

- prodlužováním ochranných lhůt podle zvolených akčních prahů**
- alternace pesticidů s příznivější toxikologií a náhrada za nechemické a biologické prostředky**

Umožňuje nízkoreziduální produkci, která je s akčním prahem 30 % MLR v současnosti ekonomicky reálná

Umožňuje bezreziduální produkci tržní zeleniny - v současnosti limitována více ekonomicky a obchodně, než technologicky

Požadavky obchodních řetězců I

Pro nízkoreziduální produkci ovoce a zeleniny mají různé obchodní řetězce nastaveny různé podmínky

Požadavky na limity pro výskyt reziduí pesticidů (v západní Evropě):

MLR pro každý pesticid:

- většinou 30 % MLR (ale i 33 %, 50 %, 70 %)

MLR v součtu:

- většinou max. 50 % (ale i 80 %) MLR

Počet různých reziduí v jednom vzorku:

- většinou max. 5 (ale i 3 nebo 4) – nad 0,01 mg/kg (nad prahem detekce?)

ARfD – akutní referenční dávka (údaje poskytují laboratoře provádějící analýzu):

- ARfD pro jeden pesticid max. 70 % ARfD

Požadavky obchodních řetězců II

Požadavky na limity reziduí pro nízkoreziduální produkci ovoce a zeleninu (v ČR od roku 2020)

Z 10 obchodních řetězců využívá nebo bude využívat akční prahy od roku 2020: Albert, Billa, PENNY, Lidl a některé další

- Některé obchodní řetězce požadují dokladovat evidenci pěstování včetně pesticidů (zelenina s rodokmenem)**
- Většina obchodních řetězců si provádí vlastní analýzy reziduí.**
- Má-li pěstitel vlastní analýzu reziduí má jistotu, že splňuje podmínky toho kterého řetězce (snadněji se dostane na trh nebo na zajímavější cenu).**

Příprava nové SZP - 2021 (2023) až 2027

Návrh regulace pesticidů:

Aktualizace dotačního titulu Integrovaná produkce zeleniny (obdobně též pro ovoce)

- ❑ Inovace podmínek – dodržování akčních prahů pro rezidua pesticidů v produktech (podmínky mírnější než požadují obchodní řetězce)
- ❑ Edukativní projekt – naučit se regulovat rizikové pesticidy na základě výsledků analýz reziduí v produktech

Integrovaná produkce zeleniny (návrh)

Žadatel:

- ❑ dodržuje akční prahy ve výši 50 % (30 %) MLR před sklizní dodržením ochranné lhůty a hektarové dávky (koncentrace)
- *Školení: Rizikové pesticidy nahrazuje méně rizikovými a „ekologickými“ přípravky. Na účinné látky, u kterých je stanovena hodnota MLR 0,01 mg/kg se tento požadavek dodržení akčního prahu nevztahuje*
- ❑ zajistí každoročně odběr vzorků zeleniny v množství ... (bude upřesněno) a jejich rozbor za účelem zjištění obsahu reziduí pesticidů akreditovanou laboratoří

Produkce nízkorezduálního ovoce a zeleniny – srovnatelné náklady i cena s konvencí - současnost

- Je realistická koncepce, regulace má smysl pod 30 % MLR, nebo pod 50 % (ne více než 5 různá rezidua ve stopách)
- Získá značku kvality? Je ochranná známka IPZ pro obchod a spotřebitele dostačující?
- Ovoce a zelenina s „rodokmenem“

Produkce bezreziduálního tržního ovoce a zeleniny „zero residual food“ – vyšší náklady na produkci, vyšší cena než z konvence - budoucnost

- Získá značku vyšší kvality? Je certifikace produktu pro obchod a spotřebitele dostačující?
- Rizika reziduí pesticidů pro děti (velmi přísné normy – ale jen u označených výrobků) – rizika farmářských trhů

Bezreziduální ovoce a zelenina - příklady

Produkce bezreziduální tržní zeleniny

- ČR - rajčata (ve sklenících) – NWT a.s. pilotní projekt farma Bezdínek
- EU – několik desítek firem v EU, Španělsko ZERYA (vývoj standardu a certifikace)
- ČR - jablka - výzkumně i poloprovozně ověřena
- Polsko AMELA – jablka (provozně - několik set ha)

Produkce bezreziduálního ovoce a zeleniny pro zpracování „baby food“

- ❑ Nutricia Deva: jablka 8 velkých pěstitelů (plocha téměř 300 ha)
- ❑ Hamé: ostatní druhy ovoce a zelenina (plocha a počet dodavatelů neznámý)

Regulace reziduí v ovoci a zelenině:

Současný stav:

- mírné limity MLR (jejich dynamická změna – zpřísnování, zákazy POR),
- značný počet potenciálně rizikových pesticidů pro zdraví člověka (endokrinní disruptory),
- informace o výskytu reziduí v potravinách může působit jako poplašná zpráva,
- chybí informovanost spotřebitelů,
- chybí zakázka pěstitelům od obchodu, chybí ekonomický model, marketing
- současná společná zemědělská politika problém neřeší (IP – jen vliv na složky životního prostředí).

Perspektiva:

Pěstitelé ovoce a zeleniny v ČR to dokáží. Jak uchopí příležitost obchod? Jaká bude podpora státu? Jaká bude motivace pro pěstitele? Jak přijmou změny spotřebitelé ?

Příležitosti pro plošné využívání nízkoreziduální produkce ovoce a zeleniny v ČR

- ❑ **Připravenost pěstitelů a jejich zájem (kvalita řízení)**
- ❑ **Zájem obchodních řetězců**
- ❑ **Kvalita kontrolních činností a jejich rozsah (SZPI)**
- ❑ **Kapacity akreditovaných laboratoří (VŠCHT, privátní)**
- ❑ **Kapacita a kvalita výzkumu (VÚRV, VŠÚO, ČZU, VŠCHT)**
- ❑ **Zájem spotřebitelů a zájem MZe a politiků**